

Особливості ментальної структури економічного знання в Україні

Відкритою актуальною проблемою соціальної філософії є аналіз особливостей взаємодії сучасних теорій економіко-господарських процесів з позиціями національної парадигми економічного знання. Основу такої парадигми створює власне національно-сміслове поле економічного розвитку, котре будується на світорозумінні, традиціях, історичному досвіді, мові, цінностях та цілях кожного народу, саме зазначеній проблематиці присвячена дана стаття.

Ключові слова: ментальна структура, економічне знання, національна парадигма.

Однією з головних положень національної соціальної філософії в Україні періоду панування марксистко-ленінської ідеології була теза про те, що економіка є базою і визначальним чинником розвитку суспільства. Проте економіка, а це тепер цілком очевидно, сама не спроможна внести якісні зміни у розвиток суспільства. У результаті таких підходів Україна в системі міжнародних економічних відносин зіткнулась з проблемою не конкурентоспроможності більшості видів своєї продукції, причому технологічні характеристики товарів дуже швидко змінювалися, але вони не вирізнялися своєю оригінальністю та були не цікаві для закордонного споживача. Така ситуація стосується більшості країн світу й означає, що сучасні проблеми матеріального виробництва будь-якої країни можуть вирішуватися тільки на основі розвитку економічної культури, яка безпосередньо пов'язана з такими галузями, як наука, освіта, мистецтво тощо. Авторка звертає увагу на те, що економіка в цілому тільки відтворює і розмножує ті зразки – цінності, які створюються у сфері знання і культури кожного народу, тому саме вони постають визначальними чинниками суспільного поступу та створюють його економічні засади.

Попре всі позитивні зміни дотепер залишаються невирішеними та вкрай важкими проблеми, які пов'язані з життєдіяльністю нації і органічно поєднані з економікою. Вони стосуються безпосередньо національної структури економічного знання і на практиці господарського життя виходять на проблематику ефективності тих економічних механізмів, які забезпечують позитивні результати у виробництві матеріальних благ в Європі та Америці. «Економікс П. Самуельсона приблизно на 90 % пов'язана з американською дійсністю, тому ті вищі навчальні заклади, в яких в основу вивчення економічної теорії покладено економікс, викладають відірвану від реалій України теорію американської дійсності» [1, с.34]. – вважає С.В. Мочерний. Судячи з практичної реалізації теоретико-економічних розробок, українські науковці поки що ігнорують такі зауваження, в той час, коли найбільш успішні транснаціональні корпорації, навпаки, приділяють багато уваги вивченню та урахуванню національних особливостей культур своїх закордонних партнерів, а відповідне консультування у сфері міжкультурних контактів стало прибутковою сферою бізнесу.

Таким чином, розв'язання зазначених проблем є неможливим без урахування особливого історичного досвіду, культури, специфічних принципів і засобів життєзабезпечення, що були здобуті кожним суспільством або цивілізацією на протязі багатовікового існування, така ситуація сьогодні визначається, як рівень ментальності того чи іншого народу. Вводячи в обіг поняття економічного менталітету, О.В. Бондаренко вказує: «Термін «ментальність» вживається, коли треба назвати щось відносно важко вловиме, але разом з тим реально присутнє в соціальній, перш за все, обумовленості тих чи інших фактів свідомості чи поведінки людей; коли треба раціонально пояснити певні явища суспільного життя, заглиблюючись до певного рівня їх засад» [2, с.210].

Таким чином, відкритою актуальною проблемою сучасної соціальної філософії є аналіз механізму взаємодії загального характеру сучасних економічних процесів та матеріального виробництва з національною парадигмою економічного знання, яка є сьогодні головною складовою економічної політики будь-якої країни. Основу такої парадигми створює власне національно-сміслове поле економічного розвитку, котре будується на традиціях, світорозумінні, історичному досвіді, мові, цінностях та цілях кожного народу, що дає змогу створювати такі зразки економічної культури, які виведуть економіку України і реальну національну методологію життєтворення на якісно новий світовий рівень функціонування.

Українська філософія певним чином формулювала і вирішувала проблеми економічного знання, що були важливі як для народу України, так і для інших народів, але аналіз концепцій, котрі були створені ще за радянські часи, які віддзеркалюють, в першу чергу, специфіку розвитку філософії народів Західної Європи, відтворювалися на основі саме їх менталітету, виконувалися цільові програми економічних, а відповідно і життєвих перетворень цих народів. Виняток становлять роботи українських вчених-економістів, які безпосередньо займаються проблемами історії економічної думки України, наприклад, праці Злупка С. М., Леоненка П. М., Коропецького І. С., Лортикяна Е. Л.; питанням сучасної методології соціально-економічного пізнання присвячені монографії Мочерного С. В., Арутюнова В. Л., Мазараки А. А.; в роботах таких авторів як Герасимчук А. А., Тимошенко З. І., Росовецький С. К. та деяких інших на основі аналізу східнослов'янських літературних пам'яток робиться спроба осмислити управлінський досвід наших пращурів, що дало можливість врахувати національну специфіку економічного розвитку в новому курсі – «Філософські основи менеджменту і бізнесу».

Безпосередніми першоджерелами при вирішенні зазначених в публікації проблем є твори Вишенського І., Прокоповича Ф., Подолинського С., Пулюя І., Тугана-Барановського М., Зібера М., Вернадського І., Грушевського С. М., Куліша П., Франка І. Я., Драгоманова М. П., Костомарова М. І. та інші роботи відомих українських мислителів різних історичних епох.

Своєрідний варіант у контексті даних підходів пропонується С.В. Мочерним: «Якщо економіка базується лише на врахуванні егоїстичних інтересів людини (Номо есономікус), що нібито, згідно з економічним вченням А. Сміта, дає можливість врахувати суспільні інтереси, то в ній, за словами російського філософа М. Бердяєва, панує ідеологія буржуазного господарства. Якщо на перше місце у господарському житті висуваються інтереси служіння іншим людям, суспільству загалом, то це відповідає соціалістичній ідеології, яка ближча до християнства. Якщо економіка кожної країни будуватиметься на дотриманні принципів християнської економіки, то вона наблизиться до божественної. Можливо саме тому М. Гоголь порівнював господарювання з розмовою з Богом, а Г. Сковорода говорив про божественну економіку.

Зміцнення засад християнської економіки допоможе людству відвернути такі явища, названі Іоанном Богословом ознаками кінця світу» [3, 364–365]. – безумовно такий вислів має символіко-метафоричний характер, але, наразі, ми спостерігаємо ситуацію аксіологічного зсуву, повертання, так званого, виключно «об'єктивного» економічного знання до системи цінностей як сакрального рівня, так і особистісного, індивідуального характеру основу якого складає саме ментальний рівень, котрий формується за допомогою системи соціокультурних архетипів. Таку точку зору поділяє і автор публікації.

Ще за радянський історичний період аналогічний хід думок до визначення об'єктивності економічного знання був присутнім в методології економічних досліджень, але пропонувався, безумовний на той час, виключно політико-ідеологічний підхід. Один з провідних економістів, що займався проблемами методології економічної науки І. П. Сулов зазначав: «Зміст, що вкладається в відповідні поняття, може бути відмінним в різних соціально-економічних формаціях і поглядах, в кінцевому рахунку обумовлених інтересами різних класів. Такі поняття, як «виробничі відносини», «національний дохід», «вартість», «кредит» та інші трактуються діаметрально протилежно буржуазними вченими і марксистами-ленінцями та мають об'єктивно різний зміст в системі політекономії капіталізму і соціалізму» [4, с.132]. – такий підхід доповнює міркування, які змінюють однозначне ставлення до питань об'єктивності

економічних законів і категорій, стандартних методів дослідження, проблеми закономірностей у процесі економічного розвитку, а відповідно функціонування всієї системи життєзабезпечення.

Водночас на сьогодні немає ґрунтовних досліджень, в яких би аналізувалися ті відношення первинної ментальності, що стали детермінантою концепції економічного знання в українській соціальній філософії та аналізу його аксіологічних трансформацій в системі виробничих відносин, зазначена постановка проблеми звучала в наукових колах ще у XIX ст., але дотепер залишається відкритою.

Метою даної статті є спроба проаналізувати механізм впливу феномену ментальності на процес формування і функціонування структури цінностей і цілей економічного знання. Поняття «ментальної структури», розглядається, як аспектний прояв менталітету не стільки в умонастрої суб'єкта, скільки в його діяльності, яка пов'язана та витікає з господарсько-економічного менталітету нашого народу.

Цінності і цілі в системі економічного знання – це насамперед структура тих значень людських навичок, умінь та економічних подій, котра надає сенс суспільному досвіду і знанням, вони вказують орієнтири, зразки, норми, що визначають спрямованість культури господарського процесу. Вони виступають як символи та ідеї, що виражають і зумовлюють орієнтацію людей у сфері економічних відносин, в межах якої практичні дії виробничо-матеріального характеру, знаряддя та засоби праці, виготовлені продукти набувають сенсу, розуміються і витлумачуються людьми. Завдяки такому механізму однакові «об'єктивні» знання і речі, що постійно з'являються у реальному досвіді людини на протязі життя, у системі різних цінностей набувають не співпадаючий сенс.

Результати економічного знання, постають в суспільстві як знаки або символи, якими фіксується інформація, ідеї та уявлення людей, поняття та визначення речей, система взаємодій, структура станів, періодичність та характер існування тощо. Тільки економічні знання створюють можливості уречевлення енергії людей в результатах, як безпосередньо виробничої, так і умовно-символічної економічної діяльності, наприклад, фінансово-банківській. Здатність продукувати результативні знання, винаходити нові економічні механізми, тощо криється в людині, а не в структурі капіталу, виробничих потужностях та технологіях, якими вона користується.

Отже, реалізація творчих здібностей людини, а не «відображення» дійсності та закономірна виробнича необхідність, створює умови функціонування економічного знання в такій структурі цінностей, яка була задана та сформульована на протязі всієї історії існування свого історичного роду.

Зверхньо зневажливі оцінки пізнавальних здібностей древніх русичів стосовно економічних процесів, звичайно, не можуть бути аргументом у науковому дослідженні. З недостатньої кількості даних не можна робити тільки негативні висновки, як вказує А. Потебня: «коли б не заховалось «Слово о полку Ігореві», можливо, що хтось би вивів з того, ніби в слов'ян не було народної поезії»[5, с.32]. Звідси з'являється одна із особливостей сучасного розуміння, як всієї української філософії, так і специфіки формування національного економічного знання – це їх «безначальність» у тому сенсі, що національно-культурні підстави нашого знання не завжди чітко проглядаються в філософських текстах, навіть у «божественній економії» Г.Сковороди.

Ясна річ, що джерелами дослідження первинних економічних уявлень, як і всіх інших світоглядних засад, були язичницькі вірування, слов'янська міфологія, пам'ятки археології тощо. Головні функції богів стародавньої міфології, які уособлювали головні життєві засади віруючих людей, пов'язані в основному із такими сферами діяльності як землеробство, скотарство, торгівля і ремесло. Доброзичливе, відповідне господарське ставлення до землі-матері знайшло своє відображення в тому, що українські казки, пісні, епос, культу створюють своєрідний ціннісний каркас тим, що вони спрямовані на добро, на культивування, зрощення та збереження способу життя роду, відсутня будь-яка форма орієнтації на руйнування. Однією з найбільш розвинутих сфер економічної діяльності древніх русичів була торгівля, яка суттєво розширила їх світобачення, а співпраця між різними народами в межах Русі, їх нараховується близько двадцяти, формувала моральні цінності, зміст яких на той час був дещо відносним і заслуговує окремого зауваження. Зумовлювалося це тим, що «братами», вважали, насамперед, своїх соплеменників, у відношеннях з ними створювалася одна система

цінностей, а з народами, що жили за межами Русі, які потенційно сприймалися як об'єкти наживи, формувалися інші принципи співіснування.

Відомі історичні події того часу, особливо походи київських князів на Балкани і проти кочівників, жодним чином не дають підстав вважати, що українській ментальності властивий пріоритет чуттєвості над раціональністю та практичністю. Навпаки, вони переконують в тому, що праукраїнцям потрібно було добре орієнтуватися в жорстоких реаліях того часу, раціонально мислити, швидко приймати рішення та вибудовувати таку структуру цінностей, яка б забезпечувала внутрішні засади виживання та життєдіяльності. Крім того, існує ще один дуже суттєвий фактор, який підтверджує зазначену точку зору. Внаслідок відсутності сталої касты жерців, які професійно виконували інтелектуальну функцію накопичення, використання та передачі знань, що було характерним явищем для єгиптян, греків, іудеїв та інших народів, «професіональне» пізнання в дохристиянський період не було соціально спеціалізованим. У дохристиянський київський землі функцію жерця міг виконувати голова сім'ї, роду, князь він був одночасно священиком, агрономом і економістом тощо, тобто він зосереджував всю суму не тільки ритуально-культових, а й позитивно-практичних знань всіх видів діяльності, життєво-необхідною складовою яких були економічно-господарські навички та вміння.

Таким чином, ситуація економічних життєвих потреб кожної родини або окремої людини та відповідна практика військових походів сприяли формуванню таких важливих морально-вольових якостей як вміння домовлятися і організовуватися заради загальної безпеки, довіряти і допомагати один одному, бути мужніми тощо. Професійна інтелектуальна діяльність поважалася і була життєво необхідною для виживання роду, вона справляла не аби який вплив на формування національних засад господарського життєбудівництва праукраїнців. Треба зазначити, що національна схильність українського народу до чуттєвості, поетичності, екзистенціальних засад з'являється набагато пізніше, наприклад, в українській літературі XVI – XVII ст., в період утворення братських шкіл і Києво-Могилянської академії. Зокрема, звертаючись до думки В.І. Шевченка, який стверджує, що «про високу раціональність та практичність українців свідчить і той незаперечний факт, що тільки на їх інтелектуальний потенціал та розум іноземців зміг спертися у свій час Петро I, проводячи свої реформи»[6, с.55], – можна констатувати, що проблема полягає у суспільно-політичній ситуації, яка довго складалася так, що українська раціональність не завжди могла явно проявити себе, тому стає відомішим в світі екзистенціальний, художній характер українського менталітету, засобами якого також розв'язувались значні світоглядно-філософські проблеми.

Водночас немає достатніх підстав в процесі даного дослідження повністю довіряти й письмовим джерелам, що належали християнським богословам-книжникам. Вони не ставили за мету осягати реальне життя проукраїнського етносу, його практичну систему життєзабезпечення, творчі та пізнавальні можливості. Навпаки, своє основне завдання «книжники» вбачали у викоріненні язичницьких вірувань, тобто світоглядних уявлень і звичаїв наших пращурів. Факт того, що християнство «покрило» давньоукраїнське язичництво, становить значні труднощі для наукового аналізу джерел не тільки їх економічних поглядів та господарської діяльності, а й всієї філософської думки України. Дуже часто ігнорувалася язичницький зміст понять, у тому числі пов'язаних із економічно-господарською сферою життєдіяльності, за допомогою яких з самого початку викладалися християнська філософія і богослов'я. Зокрема, у контексті християнства слов'янська віра має бути витлумачена як податок Богові, але поряд з цим у християнстві є термін «fiden», котре в цілому співзвучне українському «відати». «Fiden», або відання означає не податок, а специфічний контакт або зв'язок з невідомим, котре вважається людьми як відоме [7, с.405–406].

Отже, мова, терміни, слова – це не самі речі, а те, як вони охоплюють ту чи іншу сферу діяльності, розкривають сенс та значення предметів. Саме слова переводять у підсвідомість, а потім у свідомий зміст речей, їх сенс існує у ментальній структурі кожного народу. Урахування в дослідженні національного економічного знання процесу генетики використання значення економічних понять та категорій саме на історичній території проживання народу, розпізнання слів – символів та слів – знаків, які є носіями національної його господарської культури – це є початком розуміння економічного

менталітету українського народу. Через це ми можемо твердити не тільки про вплив християнства, яке «покрило» українське язичництво, але і про те, що язичницька символіко–понятійна система стала формою інтерпретації християнських греко-латинських, а згодом і латиномовних філософсько–богословських текстів, які набували депо іншого змісту на теренах України. Крім того, як відзначає Г. Булашев: «Християнсько–легендарний матеріал посів чільне місце в народному переказі і разом зі спогадами з язичницької старовини створив новий складний, і, до того ж, украй плутаний народний світогляд, що існує почасти в народі й дотепер» [8, с. 40], – специфіка такого напластування суспільно–історичних перетворень складає додаткові методологічні труднощі в системі соціально–філософського аналізу національного економічного знання, яке фактично до XX ст. не існувало, як окрема сфера науково–теоретичного дослідження.

У XVII ст., незважаючи на поширення християнства, система економічно–господарських уявлень в народному світогляді іноді просто прикривається християнською термінологією. Українська міфологія, яка складає основу такої тенденції, з характерним для неї домінуванням язичницької звичаєвості переосмислюється такими видатними українськими мислителями цього періоду, як П. Могила, Л. Баранович, І. Галатовський, І. Гізель та багатьма іншими у контексті християнських міфологем з метою наближення місцевого язичництва до християнства, внаслідок чого останнє набуває не строго канонічної, а «вільної» форми. «Вільний християнізм», з нашого погляду, був одночасно засобом вирушення релігійно–філософськими методами суттєвих життєво–практичних, у тому числі і господарських, проблем українського буття на шляху світоглядного об'єднання націй у XVII ст.

Складності, котрі супроводжували поширення християнства в Україні, якраз і пояснюються частково тим, що нова для русичів віра сформувалась на ґрунті певної національної ментальності інших народів, в першу чергу, євреїв, греків, римлян. У Київській Русі вона зіткнулась з таким світоглядом, якому ближчими виявились міфологічні і філософські погляди античності, ніж християнська «благодетельність». Інакше кажучи, християнство, включаючи в себе елементи ідей античної філософії, своєрідно фільтрувалось у Київській Русі наявним на той час досвідом і світоглядом русинів. Тому передусім запозичали з–за кордону і переосмислювали все те, що відповідало такій тенденції економічного знання, яка орієнтувалась на «практичність» та розв'язання життєво важливих господарських питань.

Таким чином, ми спостерігаємо зворотний шлях, коли християнські світоглядні та етичні погляди на економічну діяльність і господарську поведінку людини пристосовуються до особливостей місцевих світоглядних уявлень, а також своєрідну толерантність між принесеною в Україну чужою вірою і місцевими віруваннями, котрі далеко не завжди були гармонійними. Можливо, саме така тенденція злагоди між українською та християнською міфологіями, котра народжувала світоглядне обґрунтування засад економічно–господарської діяльності вільної людської особистості стала через кілька десятиліть перешкодою на шляху підпорядкування українців централізаторської імперській нівеляції, котру почав здійснювати Петро І.

Розглянутий кризь призму історії, процес формування засад економічно–господарської діяльності дає підстави для характеристики українців як народу, котрий має достатньо розвинуту систему специфічного економічного знання. Однією з перших спроб дати таку характеристику, зрозуміло у системі загального світоглядного підходу, робить «хуторянська філософія» П. Куліша. У «Листах з хутора» в коло зору українського письменника, вченого та громадського діяча потрапляють риси народу, які найвиразніше виявлялись на початку 60–х років XIX ст. і складають основу першої спроби визначення українського менталітету. Насамперед, це орієнтація на гармонійний зв'язок з природою та землею; пріоритет сільського життя при гармонійному взаємовідношенні села і міста: одним треба в містах «чучверіти», а іншим – жити в селах, володіти наукою хліборобів; господарність і раціональна ошадливість; родина як цінність та центр життя людської особистості. Далі Куліш виділяє такі характеристики, як зваженість та вибірковість українців у ставленні до нововведень цивілізації, орієнтація на спільність і рівність, неприйняття такої соціальної несправедливості, коли половина людства «у золоті купається, а половина в вонючій грізї тоне, од пекельної роботи чучверіє і з голоду гине» [9, с. 343]. Важливими рисами української ментальності в світлі

характеристик П. Куліша постають орієнтація на «вічну правду» та «простоту», тобто на національно організований та естетичний побут; на розуміння світу серцем, щоб не піддаватися обскурантизму, «сзуїтський науці», яка чинить насильство; пріоритет «святої волі», «гуманності», «прощення» та «громади», яка постає як «великий чоловік і як щось схоче, то на все спроможеться». Кількома десятиліттями пізніше до характеристик українського світогляду й ментальності повертається М. Драгоманов, який у своїй статті «Україна і центри» звертає увагу на такі характеристики українців, як відчуття підлеглості чужій державі; пластичність і мужність; стихійний демократизм; розвинений інстинкт самовиживання; здоровий глузд; прагнення національної єдності; соціальна гнучкість, прагнення солідарності, рівності, життя в громаді.

Художніми засобами філософствування ментальність українців після М. Драгоманова аналізував М. Коцюбинський, який у своїх творах показує, що українцям властиві прагматичність, готовність протистояти несподіванкам, тобто внутрішня мобільність і рухливість, турбота про природну основу життя – землю, тварин, родинне вогнище, пошук «правди життя» тощо.

Необхідним, в даному контексті, є зауваження про те, що коли б особливості української ментальності обмежувалися пріоритетом чуттєво–емоційних станів, поверховою екзистенцією, то, наприклад, з багатьма її характеристиками, запропонованими Мірчуком, Кульчицьким, Шлемкевичем та іншими, можна було б погодитися. Проте вони хибують тим, що буття українця намагаються підвести під певні задалегідь прийняті у західній філософії схеми, наприклад, О. Кульчицький аналізує українську ментальність, користуючись категоріями німецького екзистенціалізму К. Ясперса. Автор вважає, що тут треба звернутися до думки Д. Чижевського, який проблему менталітету українців розглядає насамперед як проблему світовідношень. Оскільки світовідношення ґрунтуються на практичному ставленні до дійсності, в той час як українська нація формувалася, в першу чергу, як нація землеробів, скотарів, ремісників.

Таким чином, дослідження проукраїнських національно–культурних економічних чинників не є поверненням до давніх історичних подій та матеріальних підтверджень господарської діяльності, а стає основою збереження економічно–раціонального світогляду нації та найбільш продуктивних господарських традицій народу, що є природним не тільки для українського, але й для кожного народу в світі. Така світоглядно–дослідницька позиція пов'язана із необхідністю наукового аналізу символів та знаків певної господарської культури; специфіку використання матеріальних ресурсів, включаючи особливості географічного фактору; особливості форм господарської діяльності, в першу чергу, культури поділу праці. Актуальною, в даному контексті, постає розробка нових теоретико–методологічних засад для з'ясування внутрішнього економічно–господарського змісту давніх письмових літературних джерел, починаючи з урахування герменевтичних особливостей та впливу зовнішніх політичних та силових факторів. Тільки такий ґрунтовний підхід допоможе визначити ту чи іншу господарську культуру національну і водночас прилучає її до надбань світової економічної культури та до цивілізаційних процесів в цілому. Залишається фактом та обставина, що головні засади життєдіяльності кожного народу є спільними з характерними основами інших народів. Саме вони утворюють таке важливе поняття, як загальнолюдські цінності, якими є земля, життя, родина, мова, знання, суспільство тощо.

В контексті зазначених підходів розв'язання проблеми національного має принципове значення для розуміння концепції економічного знання в українській соціальній філософській думці завдяки тому, що в ній найбільше відбиваються суспільно–економічні тенденції німецької, англійської чи французької філософії, ніж пізнавальні концепції економічного знання, що базуються на українській ментальності.

Список використаних джерел

1. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. – Львів, 2001.
2. Бондаренко О. В. Економічна ментальність України: етапи історичного розвитку (соціологічний вимір) // Нова парадигма. – Випуск 36. – 2004.
3. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. – Львів, 2001.
4. Суслов И. П. Методология экономического исследования. 2 изд., перераб. – М.: Экономика, 1983.

5. Потебня А.А. Естетика і поетика слова: Збірник. – К.: Мистецтво, 1985.
6. Шевченко В. І. Концепція пізнання в українській філософії. – К., 1993.
7. Болховітінов Є., митрополит. Вибрані праці з історії Києва. – К.: Либідь – ICA, 1995.
8. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
9. Куліш П. Твори: У 2–х т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. І.

Герасимова Э.Н. Особенности ментальной структуры экономического знания в Украине

Открытой актуальной проблемой социальной философии является анализ особенностей взаимодействия теорий современных экономико–хозяйственных процессов и позиций национальной парадигмы экономического знания. Основу такой парадигмы создает собственное национально–смысловое поле экономического развития, которое строится на миропонимании, традициях, историческом опыте, языке, ценностях и целях каждого народа, именно такой проблематике посвящена данная статья.

Ключевые слова: ментальная структура, экономическое знание, национальная парадигма.

Gerasimova, E.M. Features of the mental structure of economic knowledge in the Ukraine

Open urgent problem of social philosophy is reviewing of the peculiarities of the interaction of modern theories of economic and business processes and positions of the national paradigm of economic knowledge. The basis of this paradigm creates its own semantic field of national economic development, which is based on the perception of the world, traditions, historical experiences, language, values and goals of each nation, this is the problems of the present article.

Key words: mental structure, economic knowledge, national paradigm.

УДК 329.73 : 159.955.1

Шандор Ф.Ф.

Основні форми національної свідомості

Національна свідомість може бути втілена у різних формах, основними серед яких є політична, правова, економічна, естетична, етична. Зроблено висновок, що однією з найважливіших умов здійснення ефективних антиентропійних заходів у нашому суспільстві слід вбачати відбір і формування нової національної наукової еліти, характеристики якої відповідають вимогам епохи постмодерну.

Ключові слова: національна свідомість, антиентропійні заходи, наукова еліта, епоха постмодерну.

В навчальній, науковій та науково–популярній літературі нерідко можна зустріти терміни «моральна свідомість», «наукова свідомість», «естетична свідомість», «політична свідомість», «релігійна свідомість» тощо. З огляду на це важливо мати на увазі, що свідомість людини за своєю природою є цілісною і аж ніяк не складається на шафу, в якій за алфавітом розставлені окремі теки: «естетика», «міфологія», «мораль», «наука» тощо. Яким конкретним різновидом духовної діяльності не займалася б людина, її реалізує одна й та ж сама свідомість, що тим самим і засвідчує свою внутрішню сутність.

Модерність сучасної постперехідної правової епохи полягає у визнанні за кожною національною правовою свідомістю та культурою їх права на самостійне існування та розвиток. Творчий взаємозбагачуваний ідейно–світоглядний діалог, – це така пріоритетна тенденція історичного та сучасного формування української правової свідомості та культури. Під поняттями «історична українська правова свідомість», «історична українська правова культура» ми розуміємо ту правову свідомість та культуру, що існували в історичній реальності.

Територія сучасної України зазнала безперервної навали різних за походженням агресорів (татарських, польських, російських, німецьких) та всіляких спроб акультурації ними українства. Крім цього, негативно вплинули на українську правову ментальність постійні міграційні процеси.

Також важливим фактором формування регулятивної слабкості національної правової ментальності є специфіка міжсуб'єктних правовідносин, яка проявилася в постійній зраді українськими ватажками власного народу. В таких умовах формується комплекс меншовартості й почуття зайвості. Таким чином, закладається модель правового світосприйняття, з якої перманентно (на початку діяльності після перемоги на виборах) або стратегічно (за закінчення терміну роботи на сучасній посаді, наприклад, прем'єр-міністра) вилучено елемент соціальної комунікації та перспективи заради досягнення спільної (але антисоціальної) правової мети як засобу формування цільового правового стану державно–правової правосвідомості та правової культури [2, с.210–214].

До властивостей української правової ментальності як першооснови української правової свідомості та культури належить також правовий індивідуалізм. Українському індивідуалізму – стержневому структурному елементу правової свідомості та культури – притаманні специфічні риси.

Цей правовий індивідуалізм – не активний, не предметний, а споглядальний.

Якщо правовий індивідуалізм американця – активний, експансивний, то правовий індивідуалізм українця за своїм змістом нагадує мрійливе забуття поета, який емоційно заглиблений у свої переживання і безсторонньо споглядає красу природи. Підсумовуючи аналіз українського правового індивідуалізму, слід дати ще важливу характеристику: він більшою мірою антидержавний як у внутрішньому, так і в зовнішньому аспекті. Антидержавність у внутрішньому аспекті виявляє себе в органічному несприйнятті формально–інституційних відносин, передусім правових. Антидержавність у зовнішньому аспекті пов'язана з політичним інфантілізмом правлячого прошарку українського суспільства. Специфічною ознакою української правової ментальності є її лінгвоцентризм. Зрозуміло, що «художній» стиль правового мислення